

Димитрина Хамзе

КРИПТОКОМУНИКАЦИЯТА В МЪЖКО-ЖЕНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ

(върху материал от полската и
българската паремиология)¹

Dimitrina Hamze

CRYPTOCOMMUNICATION IN MALE-FEMALE RELATIONSHIPS

(based on material from Polish
and Bulgarian paremiology)

Abstract: On the basis of proverbial phrases from Polish and Bulgarian, the research aims to provide insight into the crypto-communicative messages that are exchanged in the field of male–female relationships, by using the methods of psycholinguistic, cognitive semantic and comparative analysis. The results of the study show that, in many cases, the encrypted illocutionary layer of some proverbs is largely confirmed by others – with explicit contrast or ambivalent content. Psychological research into the verification communication process, supported by evidence, provides reliable prospects for better understanding and harmony between the sexes.

Keywords: cryptocommunication, context, man, woman, psychology, paremias.

Комуникацията в каноничната ѝ форма генерира и поддържа екзистенцията ни, но може и да ограбва индивидуалността ни. Както на територията на чуждия, така и на територията на собствения ни език, общуването никога не може да бъде изцяло

¹ Изследването е част от Факултетния проект на ФФ при Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (ФП 19-ФлФ-008 към Фонд „Научни изследвания“ при ПУ „П. Хилендарски“).

пълноценно: първо, защото реализираме само част от всеобхватния смисъл чрез значението, и второ, защото в комуникативния акт ние изхождаме преди всичко от себе си – лансираме собствените си очаквания и интенции, вслушваме се главно в собствените си изкази, разговаряме със самите себе си – дори когато „инсценираме“ разговор с другото, ние не приключваме разговора със себе си.

1.0. Комуникацията като аксиологичен обект

Нашите всеобхватни и нерядко „агресивни“ оценъчни рефлексии обикновено са пречка за непреднамереното и неочетено от личните ни нагласи и обременености възприемане на Другия, но тъкмо затова е нужно комуникацията, в която сме го включили, да бъде постоянен обект на оценяване, именно за да престане самата тя да превръща в постоянна „мишена“ за оценяване на своя обект.

Умението, което все още не сме достигнали в областта на лингвистиката, е в процеса на комуникация не да съдим и да избличаваме хората с техните естествени недостатъци, а да можем да използваме именно анализа и критиката на речта (комуникацията) за анализ на хората, които я произвеждат, на техните психологически конфигурации, на техните представи, мнения, възгледи, на обществените отношения, на културните и политическите системи. Това би ни позволило да разпознаваме както опасностите, така и ценностите, които крият криптираните послания на думите, би улеснило опитите за разкриване на демагогията в междуполовите отношения, естествена производна на стереотипа, „монтиран“ в паремийния апарат. Стереотипизацията тук има и своите добри страни: тя по-скоро „зове“ към преодоляване и „обезвреждане“ на съдържащите се в пословиците присъди и стигматизиращи оценки с универсална „валидност“.

2.0. „Коридори“ за достъп до криптокомуникацията

Достъпът до „невидимите“ потоци информация безспорно е психологически оправдан. Пълноценното използване на нашия мозъчен потенциал в неговата цялост би улеснило и оплодотворило процеса. Канадската психотерапевтка Ивон Осуалд конста-

тира: „Ако съзнателно променим езика си – думите, които използваме, за да говорим на себе си и на другите, – ще осъвременим нашите неврологически схеми, така че да отразяват по-усъвършенстваните ни способности и преднамерено да създадат за нас един по-различен, отговорен и щастлив свят“ (Осуалд 2013: 14). Ако проследим и анализираме самия процес на стереотипизация чрез езика, ще стигнем и до скритото комуникативно знание. Стереотипизацията е продукт на самия език. Езикът има „лошия навик“ да подвежда и да назовава по различен начин неща, които образуват едно цяло. Той разкъсва на „парчета“ (фрагментира) тази цялост и създава лъжливо впечатление, че „говори“ за съвсем отделни и чужди едно на друго неща. А зад тези уж неприемливи различия се крие една неделима, по-дълбока реалност, която предшества собствените си сетивни или духовни измерения. За съжаление спомените ни също са само „късчета“ от една психологическа цялост, с която на съзнателно ниво не можем да се идентифицираме. Ако приемем, че определен спомен или навик е фундаментална пътека, тогава това става наша истина, т.е. наша осъвременена действителност. Подобно „светоусещане“ се криптира в проverbsиалните сегменти, преобразува се в „повсеместна“ оценъчност, „втвърдява се“ като стереотип и става „разменна монета“ в процесите на общуване. Тръгвайки по обратния път, откриваме, че самото стереотипизиране е един от „тайните коридори“ за достъп до криптокомуникацията. Паремийните фрази са „алгоритми“ на екзистенциалния и социалния опит на индивида, както и индикация за културата на общуването между мъжете и жените. Що се отнася до психологическата опитност, те са нейно „хранилище“ и „патент“ на криптокомуникацията. Тя може да бъде разглеждана поне двупластово: в рамките на самата пословица и в периметъра на цялата паремиялогия чрез кореспондирането на пословиците помежду им. За декриптирането и осветляването на скрития смисъл и деактивирането на пряката илюкция съдействат асоциативно-семантичните връзки, които се задействат чрез другите паремии в общото паремийно пространство – тези с изцяло противоположно съдържание, както и

амбивалентно построените формации: съдържанието на дадена пословица се осъзнава като криптирано, благодарение на познването на друга пословица, чието експлицитно съдържание „подсказва“ и потвърждава скрития смисъл на условно приетата за изходна.

Комуникацията с паралелния си криптиран поток протича на няколко нива:

- 1). продуктор – обект (за който се говори в пословицата);
- 2). продуктор – пряк адресат (лицето, с което се обменя съдържанието на пословицата);
- 3). продуктор – непряк адресат (читателят, който възприема съдържанието на пословицата, води мислен разговор с продуктора и сякаш събира в едно и останалите комуникационни линии).

3.0. „Разбери ме правилно, макар че видимо правя всичко по силите си, за да ти попреча“

3.1. Езикът и контекстът в нестихващо единоборство

В пословиците са застинали абстрактни заключения, направени върху конкретни случаи (в конкретен момент и на конкретно място), върху изолирани от целостта на субекта и представени като определящи и емблематични черти или прояви на неговия характер. Сякаш забравяме за решаващата роля на контекста, който би ни предпазил от прибързани и неверни обобщения. Американският психолог Маршал Розенберг стига до следния извод: „Вместо да съставяме статични обобщения, е по-добре да изграждаме мнението си въз основа на наблюденията, които са характерни за *дадения момент* и *контекст*. Семантикът Венедъл Джонсън посочва колко много проблеми си създаваме, когато се опитваме да изразим постоянно променящата се реалност със статични изрази и понятия. (...). Но светът, който се стараем да символизираме чрез него (езика), е комплексният свят на действието, промените, различията, измененията, дейностите, взаимоотношенията, растежа, взаимодействията, развитието, ученето и справянето. Несъответствието между постоянно изменящия се свят и сравнително статичния ни език е основна част от проблема“ (Розенберг 2019: 44). Езикът по самата си същност е вътрешно конфликтен. Неслучайно, когато комбинираме наблю-

дението с оценка, хората обикновено са склонни да чуят критика. А „индийският философ Кришнамурти отбелязва, че да наблюдаваш, без да осъждаш, е най-висшата проява на човешката интелигентност“ (Розенберг 2019: 46).

Самата контекстуална обвързаност е криптогенен фактор. Ние си представяме по различен начин контекстуалните маркири, невербалните сигнали. Ако контекстът беше осъзнат, участниците в комуникативния акт щяха зорко да контролират изказа си. Румен Стаматов забелязва следното: „За участниците в общуването контекстът остава неосъзнат, независимо, че влияе непосредствено на самия текст“; „Едни и същи думи (с едно и също значение) и действия променят смисъла си в зависимост от контекста“ (Стаматов 2003: 364). Контекстът има различни измерения: физическо, ментално, времево. Общуването винаги протича в определено пространство. Контекстът притежава много значения, което прави разбирането безкрайно сложно. Всяко неразбиране е свързано с контекста.

3.2. Мъжко-женските отношения – плодородна почва за възникване на конфликти, но и за тяхното преодоляване

Мъжко-женските релации представляват един безкраен комуникативен континуум, инфинитна верига от речеви актове – явни и латентни, а това означава, че междуполовите отношения, както и комуникативните траектории, които ги „пронизват“, се проследяват и проверяват с години. По своята природа те не могат да бъдат обект на окончателен анализ и дефинитивни заключения. Изследвайки криптираното съдържание на неизреченото в пословиците, се стараем да докажем, че подсъзнателният стремеж на продуктора е не да „очерни“ другия пол, а да изпрати сигнали за правилно разбиране, да отправи зов за емпатия. Преобладаващото излъчване на негативна енергия към противоположния пол, доловима от казаното в пословиците, спомага за щрихиране на причините, които лежат в основата на подобна реакция и на които е жертва и самият продуктор. Криптокомуникативните импулси действително се захранват от множество контекстуални източници, най-важният от които безспорно е психиката на човешкото същество, която ги излъчва. А тя е нещо изключително сложно.

Защо толкова често в мъжкото съзнание, намерило отражение в провербиалните формации, жената е възплъщение на злото, дяволското, измамното, тайнственото, неуловимото и променливото? Какво ни подсказва криптокомуникацията? Нека посочим някои полски и български пословици и да надникнем в психологическия им подтекст, да изтъкнем причините за тяхната формулировка. Позволяваме си да ги обединим в групи с мислена психична доминанта, която е важна за анализа на криптокомуникацията, и която, ако трябва да бъде обозначена с ключова дума в женското характерологично поле, би изглеждала например така: загадъчност и непроницаемост, изменчивост, плашеща непредвидимост, злост, полярни реакции, амбивалентно поведение и т.н. Коментираме ги общо, тъй като дълбинният анализ на всяка пословица поотделно би наложил провеждането на внушително монографично изследване:

*Kobieta ze swym instynktem dręczenia jest i będzie zawsze zgubą mężczyzny*² ('Жената със своя инстинкт за изтезание е и винаги ще бъде гибелна за мъжа'); *Nie masz kobiety, której by zle nie skusilo* ('Няма жена, която да не е била изкушена от злото'); *Strzeż się złej kobiety i nie ufaj dobrej*. ('Пази се от лоша жена и не вярвай на добра'); *Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle* ('Където дяволът не може, там ще изпрати жената'); *Gdy się baba rozpanoszy, to i diabła wypłoszy* ('Когато жената се развихри, и дявола ще изплаши'); *Kobiety jak zechcą, to i diabłu dadzą radę*. ('Щом си поискат, жените и с дявола ще се справят'); *Jak się kobieta uprze, to diabła przegada, młyn przekrzyczy, świat zrujnuje, byle na swoim postawić* ('Щом жената се заинати, то и дявола ще наддума, и мелницата ще надвика, и светът ще преобърне, само и само да е на нейното'); *Aby oszukać kobietę, potrzebny był wąż, ale aby oszukać mężczyznę, wystarczyła kobieta* ('За да се излъже жената, е била нужна змия, но за да се излъже мъжът, е била достатъчна жената').

² Полските пословици са ексцерпирани от следните източници: PNW, 2003; SPP, 2004; SF, 2007; LP, 2010; PKU, 2021.

Жената е голям дявол или по-лукава от дявола³; Вода, огън и жена - страшно са зло; Пази, Боже, от жена, от огън и от вода!; На жената дяволите в тилът ѝ са мътят; На жената дявола е парата, а на мъжът – жената; Кога баба не сполучи, дяволът я научава; Дето дяволът не може, вика баба да помогне; Дяволът зачева, баба доизкарва; Който си вярва жената, лъже са, който я не вярва, излъган е.

Ето какви могат да бъдат латентните съобщения на прокурора, който отъждествява жената със „злото“:

1) *Изглежда, че си ми омразна, но не е така – аз не те мразя. Страхувам се от теб и бягам. Ти ме плашиш и очароваш едновременно. Прикривам страха и бягството си с вербално настъпление и обвинение в отдаденост на злото.*

Една от проявите на негативното мислене на субекта, наред с пренебрегване на положителното у Другия, е поляризацията като израз на склонността всичко да се разглежда в крайности, „или-или“, черно или бяло. Така се стига до отрицателни оценки и изкривявания. В нашия случай обаче те са условни и дори „здравословни“, защото засилват привличането, откроявайки есенциално мъжкото и есенциално женското като „стръв“, т.е. основен фактор на взаимното привличане в междуполовите отношения.

2) *Възхищавам ти се и ти завиждам, заради природното ти превъзходство и затова се опитвам символично и „сценично“ да те „очерня“, принизя и омаловажа. Имам нужда да отреагирам компенсаторно собствената си недостатъчност, нецялостност, създаваща усещане за непълноценност. Издавам спотаения си гняв от безсилието да разгадай твоята тайна, както и страха си от теб, от твоята природна мощ, от биологичното ти превъзходство; за компенсация трябва да се изживея в ролята на твой покорител и победител.*

Завистта по принцип разкрива: разочарованието от собствените чувства; комплекс по отношение на това, което другият

³ Българските пословици са ексцерпирани от следните източници: БНТ, т. 12, 1963; НГ 1, 1975. БПП, 1986.

притежава; стремеж да бъде повече от това, което съм; непълноценност. Тя е преживяване, което включва: гняв, омраза, тревожност, породени от усещането за малоценност; тъга и безпомощност от осъзнаването на собственото състояние, както и вина заради изпитваното чувство; разочарование – *Аз* никога няма да притежавам това, което другият притежава. (срв. Стаматов 2003: 429–430).

Жената е нещо като персонифицирана семиотика на природата. Тя е в пълна симбиоза с нея. Затова криптоимпулсите в комуникативния обмен с мъжкия пол имат сложна траектория – тъй като мъжете, в безсилието си пред изконното могъщество на природата, изпадат в драстични противоречия, когато се опитват да я оценяват, влизайки в контакт с нея. Жената природно е в привилегирована позиция. Пиер Дако казва, че тя може да обгърне с ръце нещо живо, да се идентифицира с него, нещо, родено от самата нея. „А какво може да прегърне мъжът? Безплътни идеи, неодушевени дела, време, което отминава, без да остави жива следа, време, което ражда тревожност, източник на надпревара, гласкаща човека все по-далече, все по-високо? Какво друго му остава, освен, както сам казва, жаждата за завоевания, която не е нищо друго, а метафизичен страх и обърканост?“ (Дако 1999: 44). Мъжът подсъзнателно завижда на жената за нейния екзистенциален континуитет, за нейното плодотворно „несъвършенство“, защото то е гаранция за развитие, докато неговото „съвършенство“ се равнява на застой, приключеност. Дори триумфът на мъжа от делата му означава донякъде непълноценност и „провал“ в сравнение с вездесъщото женско начало. Подобна е и философско-психологическата перспектива на Карен Хорни, която вижда в способността на жената да бъде майка неоспоримо физиологично предимство, а от друга страна, изтъква, че приносът на мъжа в репродукцията е несравнимо по-малък, отколкото този на жената (срв. Хорни 1996: 31–32).

3) *Ти постоянно се променяш, непостоянна си, изплъзваш се. Това ме плаши и вбесява. Искам да видя ясни граници, а ти непрекъснато ги размиваш. Като водата си – неуловима*

и непредвидима. Разклащаш моята сигурност и ме караш да застана в несигурното.

Жената е по-близо до Истината, защото е по-природна, живее и диша с космическите ритми. Природата е движение и безкрайна трансформация. В съкровеното психологическо пространство на женското, тя се проявява като контрастни настроения, непостоянство, изменчивост, изблици на „злоба“. Такива признаци нямат нищо общо със злонамереността – тя е съзнателна и целенасочена реакция. Мъжете наричат това „лошотия“, а то е просто природа, т.е. извън всякакви оценъчни квалификации. Затова жената сякаш надхвърля моралните категории и ги трансцендира. Това остава неразбираемо за мъжа и затова той рефлекторно започва да оценява, изпада в аксиологическа, морализаторска хипертрофия.

Kobieta zmienną jest (‘Жената е изменчива’); *Laska pańska, gust kobiet, pogody jesienne – wszystko to odmienne* (‘Божията милост, вкусът на жените, есенното време – всичко това е не-трайно’); *Kobieto! Puchu marny! ty wietrzna istot* (Mickiewicz). (‘Жено! Неуловима перушино! Ти непостоянно създание’); *Człowiek rozsądny zawsze twierdzi, że rozumie kobiety. Człowiek zakochany mężczy się, żeby ją naprawdę zrozumieć* (‘Умният мъж винаги твърди, че разбира жените. Влюбеният мъж се мъчи, за да ги разбере наистина’); *Instynkt kobiety jest niezawodny. Łatwo nim coś przeczuć, trudno zrozumieć* (‘Инстинктът на жената е безпогрешен. С негова помощ е лесно нещо да се предусети, трудно е да се разбере’);

Жена и вода накъдето ги поведеш; Жената е като водата: накъдето я поведеш, натам отива; Водата се води като жена; Жената не е цвете да го помришеш и познаеш какво е.

Знаем, че водата, пряко свързана с лунарността – е типичен символ на женското. Тя е не само граница и преход към отвъдния свят, но притежава и способността да прехвърля пространствено-темпоралните граници, което носи на жената трансцендентно безсмъртие. Кръговото движение е пряко свързано с лунарната символика – колкото и страховито да е то, в неговата циклич-

ност има някаква омиротворяващо ритмична, вселенска логика. С космическата фертилност и еманация е свързана и женската интуиция, чужда на мъжа.

4) *Искам да предотвратя злото чрез преекспонирането му на принципа „Всяко зло за добро“.* Така предложената формулировка жена = зло може да се подразбира като: „Жената е неустойма. Зашеметява ме“.

Това криптирано послание, извлечено от пословиците с отявлено негативна конотация се експлицира (декриптира) от други пословици, които „потвърждават“ резултата от изследването ни и „звучат“ като самопризнание (изповед) на продуктора. „Злото“ в женската зона се оказва много притегателно. Без него жената нямаше да бъде такова изкушение и същевременно не би будила пиетет и респект.

Łzy słabej kobiety najsilniejszego mężczyznę zwyciężyć potrafią (‘Сълзите на слабата жена и най-силния мъж могат да победят’); *Gdyby kobieta przestała być zagadką, świat stałby się nudny, a miłość przestałaby istnieć* (‘Ако жената престане да бъде загадка, светът би ни опротивял, а любовта би престанала да съществува’); *Kogo nazywacie złą kobietą? To taka kobieta, z którą mężczyzna nigdy nie jest znużony* (‘Кого наричате лоша жена? Това е жена, с която мъжът никога не сучае’); *Najbardziej mężczyzn pociąga zmienność usposobienia kobiety* (‘Мъжът е най-силно привлечен от променливия нрав на жената’); *Z tym większym zapalem pragniemy kobietę, im bardziej trudna jest do osiągnięcia* (‘Толкова по-силно желяем жената, колкото по-трудно постижима е’).

Женското обаяние расте в очите на мъжа и той отскача на другия полюс – стига до суперлативни определения за жената. Това е вербалното потвърждение на криптирания слой в негативните паремии.

Gdzie nie ma miłości, tam nie ma kobiety (‘Където няма любов, там няма жена’); *Dla mężczyzny kobiety są tym, czym żagle dla żaglowca - nie popłynie bez nich* (‘За мъжа жените са това, което са платната за мореплавателя – без тях не може да плува’); *Są rzeczy, które kobieta lepiej widzi niż stu mężczyzn* (‘Има неща, които

жената вижда по-добре от сто мъже’); *Świat bez kobiet byłby jak ogród bez kwiatów* (‘Светът без жени би бил като градина без цвe-тя’); *Kobieta jest przyszłością mężczyzny* (‘Жената е бъдещето на мъжа’); *Kobieta jest zaproszeniem do szczęścia* (‘Жената е покана за щастие’); *Kochana kobieta jest dla mężczyzny bogiem, który może dokonać z nim cudów* (‘Любимата жена е за мъжа бог, който може да направи с него чудеса’); *Takim będzie świat, jakim jutrzejsza kobieta uczyni* (‘Светът ще бъде такъв, какъвто го направи утрешната жена’); *Kochana kobieta jest dla mężczyzny bogiem, który może dokonać z nim cudów* (‘Любимата жена е за мъжа бог, който може да направи с него чудеса’).

Комуто е харна жената, не му трябва рай; Умните мъже си почитат жените; Да умреш за жена; Кон, часовник и жена не се дават назаем; Добра жена – безценен камък; Добра жена, мъжу рай; Женица – света горица; Що е благо, на пазар се не продава (го няма); От пръвна жена, пръвни залък и пръвни сън по-благо няма.

Здравомислещият човек с балансирана психика и добро полово самоутвърждаване приема за естествена, витална и перспективна двойствената природа на нещата. Пословиците с амбивалентно съдържание са отражение на продуктивната любов; те са сякаш експлицитно решение на психологическия ребус, зададен от криптокомуникативния пояс в междуполовото взаимодействие.

Okropne jest to, że nie można ani żyć z kobietami, ani bez nich (‘Ужасно е, че не може да се живее нито с жените, нито без тях’); *Gdyby w kobiecie nie panował anioł razem z diabłem, nie byłaby interesująca* (‘Ако в жената не господстваше ангелът заедно с дявола, тя нямаше да бъде интересна’); *Z kobietami wielka bieda, lecz bez kobiet żyć się nie da* (‘С жените е голяма мъка, но без тях не може да се живее’); *Z żoną trudno, bez niej nudno* (‘С жената е трудно, но без нея е скучно’).

Добра жена – мъжу рай, зла жена – мъжу ад; Зла жена и от море по-зла, добра жена и от имане по-добра; Комуто е добра жената, не му трябва да ходи в черква, а комуто е лоша, не

му трябва да плаче на гробища; Жена без злина не бива (а добрина е да е жива); Моя жена, моя злина (и добрина); Жена трябва и за зло, и за добро; Шипка без тръне, жена без злоба не бива; И с жена мъка, и без жена мъка; С тебе, жено, зло, а без тебе – зло; Жената е колкото сладка, толкова и горчива.

Доброто и злото съществуват едновременно и интегрирано. Не е нужно да ги „разцепваме“ и „дестилираме“. И дали изобщо можем да бъдем сигурни, че т.нар. зло е наистина „зло“? Имаме ли достатъчно основателни причини да окачествяваме нещо като „зло“, без да сме потърсили корените на произхода му? Мъжете подсъзнателно усещат това и сякаш го обезвреждат, трансформират (и трансцендират) го в гравитационен център на положителното влечение.

Криптираната семантика на пословиците ги прави добър материал за преодоляване на привидната стабилност на рационалните заключения под формата на „вечни“ мъдрости. Опитали сме се поне до известна степен да надникнем зад завесата на видимото, откликвайки на подтика на Ерих Фром „Твърде много се разчита изключително на събирането на данни за това, върху какво мислят хората (или вярват, че от тях се очаква да мислят), вместо да се изучат емоционалните сили, които стоят зад тяхното мислене“ (Фром 2006: 166).

4.0. Заключение и изводи

Комуникацията е сложен феномен, който има различни нива с различно „осветление“. В зоната на мъжко-женските релации тя още повече се усложнява, защото е белязана от една страна с трайност, протяжност, а от друга – с неспокойствие и постоянна динамика. Психологията на пола рефлектира пряко върху спецификата на междуполовото общуване. Любовният обмен е съпроводен с колизивни срещи, толкова по-разтърсващи, колкото по-голямо е желанието да се харесаме, да запленим Другия. Тъй като чувствата са особено „напористи“, те ни гласкат към оценяване, а когато оценяваме, сме склонни да залитаем в крайности. Дори само това е достатъчен знак да търсим какво се крие под вербалната „опакровка“ на маскираните чувства.

1) Неизбежната стереотипизация на житейския и ментален опит в паремийните обрати има своите добри страни – кара ни да търсим „подкожните“ пластове на изреченото и психологическите основания за него. По този начин тя индиректно съдейства за „отменяне“ на съдържащите се в пословиците присъди и разгражда „общовалидните“ оценки.

2) Сигурен индикатор за наличието на криптокомуникативен пласт в провербиалните конструкции, и то на експлицитно равнище, са самите пословици, които си кореспондират помежду си. Едни пословици се противопоставят на други чрез контрастното си съдържание, а други съдържат противоречието вътре в себе си на оксиморонен принцип – тези с амбивалентна постановка.

3) Самата контекстуална обусловеност на паремииите е криптогенен фактор. Невербалните сигнали са или неосъзнати, или полуосъзнати. Затова не е в нашата власт да контролираме невербалния си изказ.

4) Криптираната семантика на пословиците оспорва и дори отменя мнимата непоклатимост на „вечната мъдрост“, експлицирана в тях.

БИБЛИОГРАФИЯ

Дако 1999: Дако, Пиер. *Жената и нейната дълбинна психология*. София: Колибри. // **Dako 1999:** Dako, Pier. *Jenata I neyinata dalbinna psihologiyia*. Sofia: Kolibri.

Осуалд 2013: Осуалд, Ивон. *Всяка дума крие сила*. София: ИК „Бард“. // **Osuald 2013:** Osuald, Ivon. *Vsyaka дума krie sila*. Sofia: ИК „Bard“.

Розенберг 2019: Розенберг, Маршал. *Обикуване без агресия*. София: КРЪГОЗОП. // **Rozenberg 2019:** Rozenberg, Marshal. *Obshtuvane bez agresia*. Sofia: KRAGOZOR.

Стаматов 2003: Стаматов, Румен. *Психология на човека*. Пловдив: ИК „Хермес“. // **Stamatov 2003:** Stamatov, Rumen. *Psihologia na choveka*. Plovdiv: ИК „Hermes“.

Фром 2006: Фром, Ерих. *Любов, сексуалност и матриархат*. София: „Захарий Стоянов“. // **From 2006:** From, Erih. *Lyubov, seksualnost i matriarhat*. Sofia: „Zahariy Stoyanov“.

Хорни 1996: Хорни, Карен. *Женска психология*. София: Евразия.
// **Horni 1996:** Horni, Karen. *Zhenska psihologia*. Sofia: Evrazia.

Ексерцирани източници

БНТ 1963: *Българско народно творчество в дванадесет тома. Том 12. Пословици, поговорки, гатанки*. Минков, Цветан. (съст.). София: Български писател. // **BNT 1963:** *Balgarsko narodno tvorchestvo w dvanadeset toma. Tom 12. Poslovici, pogoworki, gatanki*. Minkov, Tsvetan. (red.). Sofia: Balgarski pisatel).

БПШ 1986: *Български пословици и поговорки*. Григоров, Милко; Кацаров, Костадин (съст.). София: Наука и изкуство. // **BPP 1986:** *Balgarski poslovici i pogovorki*. Grigorov, Milko; Katsarov, Kostadin (red.). Sofia: Nauka I izkustvo).

Геров 1975: Геров, Найден. *Речник на българския език*, том 1. София: Български писател. // **Gerov 1975:** Gerov, Nayden. *Rechnik na balgarskiya ezik*, tom 1. Sofia: Balgarski pisatel.), съкр. НГ 1. (abb. NG 1).

SPP 2004: Kłosińska, Katarzyna. *Słownik przysłów czyli przysłownik. Pochodzenie, znaczenie, zastosowanie*. Warszawa: Swiat Książki.

ПКУ 2021: *Przysłowia o kobiecej wrodzie*. <http://www.tojakobieta.pl/to-i-owo/aforyzmy-o-kobietach.html> [07.04.2021].

PNW 2003: Świerczyńska, Dobrosława. *Przysłowia sq... na wszystko*. Warszawa: PWN.